

6. Економічна безпека : навч. посіб. / З. С. Варналій [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. З. С. Варналія. - К. : Знання, 2009. - 647 с.

7. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики.[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 336.012.23:336.13

Носенко Маргарита Володимирівна,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Птащенко Ліана Олександрівна,

доктор економічних наук, професор кафедри фінансів і банківської справи

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проблема наявності тіньового сектору в економіці держави є надзвичайно актуальною, адже через ухилення від сплати податків з'являється дефіцит коштів у державному бюджеті, що призводить до зменшення видатків на потреби суспільства. Формування ефективної конкурентоспроможної економіки європейського зразка неможливе без зниження рівня тінізації економіки України.

Характерною для тіньового сектору України є проблема відсутності або подвійне ведення бухгалтерського обліку, фальсифікація бухгалтерських та звітних документів, що вирішується шляхом унормування, усунення суперечностей податкового та бухгалтерського обліку зі спрощенням механізму розрахунку податкових зобов'язань[1].

Існуючі форми тінізації економічних процесів обумовлюють наявність в Україні значних обсягів тіньової зайнятості. Поширеними видами тіньової зайнятості є вулична торгівля, послуги населенню з будівництва, ремонтні роботи, посередницька діяльність. Ці види діяльності здійснюються зазвичай без патентів та ліцензій і не декларуються у податкових органах [3].

Мінекономрозвитку України регулярно проводить оцінювання рівня тіньової економіки переважно за чотирма методами «електричним», «витрати населення – роздрібний товарооборот», «монетарним», «фінансовим».

У 2012 році два методи розрахунку тіньової економіки з чотирьох, які використовує Мінекономрозвитку, показали неоднозначність рівня тінізації; зокрема, один – незмінність її рівня, а другий(монетарний метод) – показав детінізацію економіки.

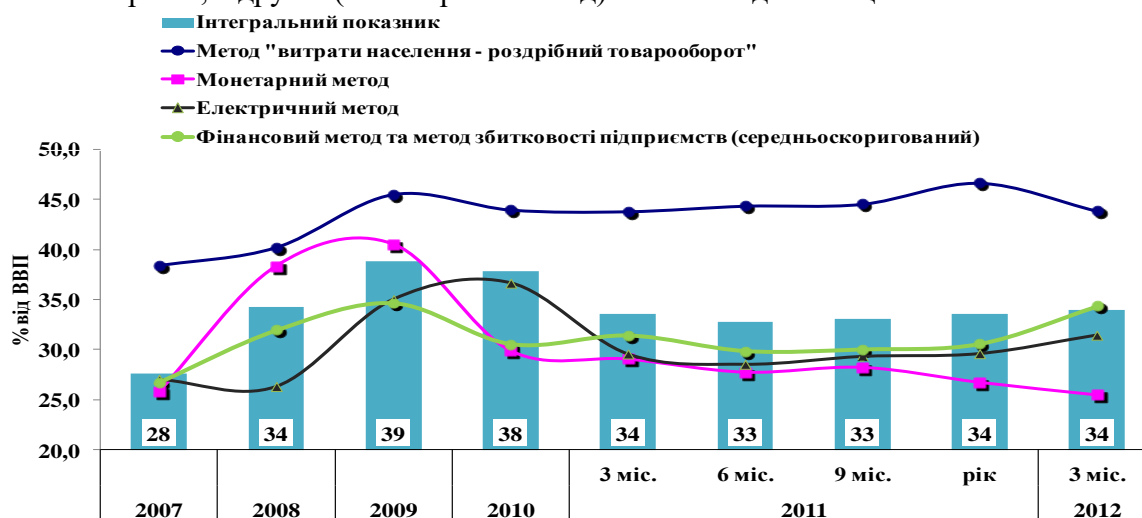

Рис. 1 Динаміка рівня тіньової економіки за окремими методами, % від обсягу офіційного ВВП [2]

Варто зазначити, що невідповідність тенденцій зміни обсягу тіньової економіки за

різними методами вказує на те, що кожен метод розрахунку охоплює певну сферу національної економіки (з відповідно різною часткою в ній нелегального сектору), а тому лише інтегральний показник рівня тіньової економіки може служити комплексним індикатором такого явища, як тіньова економіка.

Рівень тіньової економіки, розрахований за електричним методом, у I кварталі 2012 року зріс на 1 в.п. проти відповідного періоду попереднього року і склав 31% від рівня офіційного ВВП.

Зростання рівня тіньової економіки за даним методом було пов'язане із переважанням темпів зростання внутрішнього споживання електроенергії (на 2,9%), за виключенням споживання на комунально-побутові потреби, над темпами росту реального ВВП (на 2%). Тобто, це може свідчити або про зростання втрат та витрат енергоресурсів у процесі виробництва та транспортування електроенергії, або про те, що частина спожитої електроенергії була використана у тішовій економіці.

Враховуючи, що у 2012 році тривали процеси модернізації цієї сфери, спрямовані на зменшення втрат електроенергії, а також споживання палива, теплоенергії та електроенергії на технологічні потреби, – зростання обсягів капітальних інвестицій ВЕД «Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води» у січні-березні 2012 року становило 28,9% (у січні-березні 2011 року – на 38,8%), – більш вірогідною є гіпотеза про зростання споживання електроенергії у тішовому виробництві.

Рис. 2 Рівень тіньової економіки за електричним методом, у % до офіційного ВВП [2]

Показник рівня тіньової економіки згідно методом «витрати населення – роздрібний товарооборот» залишився на рівні I кварталу 2011 року і склав 44%.

Незмінність рівня тінізації національної економіки, розрахованого за вказаним методом, пов'язана із практично однаковими темпами зростання грошових витрат населення на придбання споживчих товарів, з урахуванням корегуючого коефіцієнта, та темпів зростання обсягів продажу населенню споживчих товарів (на 19,7% та на 19,6% відповідно). Разом з тим, різниця між номінальними обсягами цих показників є досить суттєвою. Це вказує на те, що значна частина коштів домогосподарств була витрачена на придбання товарів та послуг у тішовому секторі економіки.

Крім того, до негативних тенденцій, які можуть впливати на високий рівень тіньової економіки за даним методом, можна віднести подальше зниження схильності населення до заощаджень (до 7,8% у I кварталі 2012 року проти 9,3% у I кварталі 2011 року та 11,7% за підсумком 2011 року).

Разом з тим, відбувались і позитивні зміни у напрямку детінізації національної економіки. Так, частка обороту роздрібною торгівлі на організованих та неформальних ринках у I кварталі 2011 року скоротилася до 30,4% проти 30,6% у I кварталі 2011 року (у 2011 році

– 30,8%). Відповідне зростання частки продажу товарів через магазини та великі торговельні мережі свідчить про збільшення обсягів торгівлі через канали, які практично повністю виключають можливість існування тіньових операцій.

Згідно монетарного методу розрахунку, рівень тіньової економіки у I кварталі 2012 року склав 26% від рівня офіційного ВВП, що на 3 в.п. нижче, ніж у аналогічному періоді 2011 року.

Зниження показника тінізації національної економіки за цим методом пов'язане із більш повільним ростом обсягів готівки поза депозитними установами у порівнянні як із темпами росту депозитів, так і з темпами росту скоригованих витрат населення.

Загальний обсяг депозитів у I кварталі 2012 року зріс на 13,9%, у той час як обсяг готівки поза депозитними установами – на 4,7%.

Обсяг скорегованих грошових витрат домогосподарств у 2011 році зріс на 17,6%, що більш, ніж у 3 рази перевищує темпи приросту готівки поза банками. Тобто темпи витрат домогосподарств перевищують темпи зростання пропозиції готівкових грошей в економіці (є основним засобом проведення розрахунку рівня тіньових операцій). Загалом, таке може відбуватись за рахунок збільшення використання кредитних ресурсів під час фінансування витрат населення, скорочення обсягів заощаджень населення, або зменшення рівня тінізації операцій з купівлі-продажу населення товарів. Оскільки обсяги споживчих кредитів на початку року скорочувались, а зменшення схильності заощаджень не компенсує розриву в темпах росту готівки та скоригованих грошових витрат, можна припустити про зменшення рівня тінізації у даній сфері економіки.

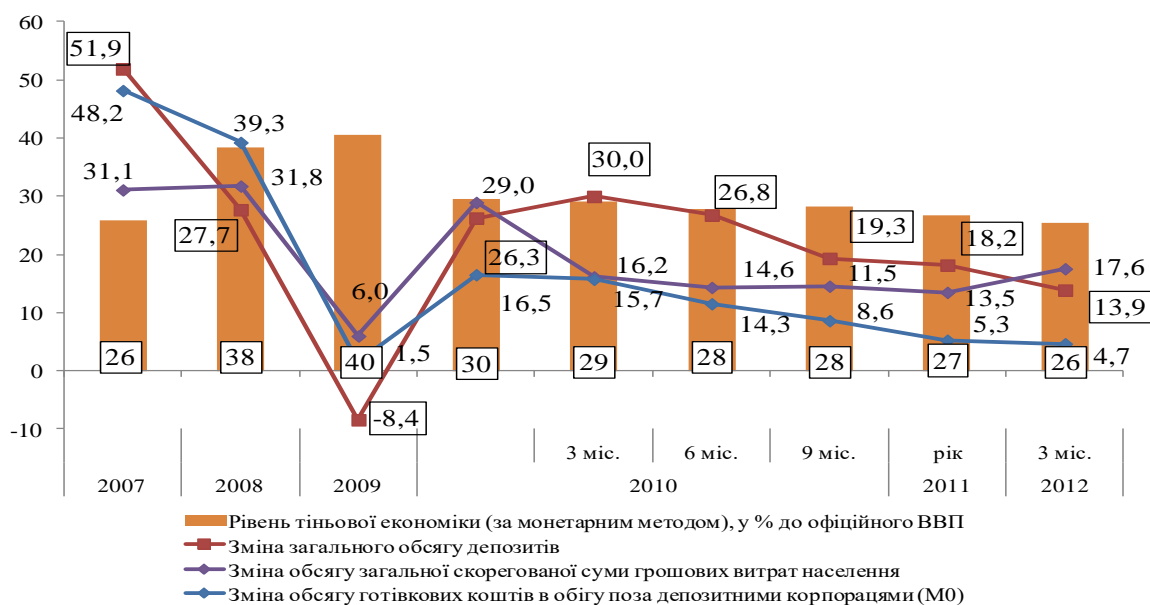

Рис. 3 Рівень тіньової економіки за монетарним методом, % до офіційного ВВП [2]

Чинником, який негативно впливав на процес детінізації економіки України за цим методом було переважання обсягів купівлі населенням у банках іноземної валюти, яка може виступати джерелом купівлі товарів та оплати послуг у нелегальному секторі, над обсягами її продажу банкам (на 1,47 млрд. дол. США). Разом з тим, даний показник був у 2,2 рази нижчим, ніж у січні-березні 2011 року.

Слід зазначити, що всі методи мають свої переваги та недоліки. Для об'єктивного аналізу рівня тіньової економіки в країні слід використовувати вказані методики в комплексі та удосконалювати їх.

Література:

1. Володажченко Д. С. Тіньова економіка сьогодні: причини та наслідки // Електронний ресурс. – [Режим доступу]. - www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2010-1/doc/09.pdf